

PRED-PROJEKAT ZA PREVENTIVNU MAMOGRAFIJU "RANO OTKRIVANJE RAKA DOJKE U ŽENA" u populaciji starosti 45 -69 godina OPŠTINI LAJKOVAC

UVOD

Maligni tumori posle bolesti srca i krvnih sudova, predstavljaju ,najčešći uzrok umiranja kako u svetu tako i u našoj zemlji. Rak dojke u žena, je najčešći oblik raka , kako u svetu tako i kod nas.

Mamografija je dijagnostički postupak snimanja dojki. Ona je metoda izbora za otkrivanje ove vrste malignoma. Ovom metodom , se može otkriti rak dojke čak i do dve godine, pre nego što tumor postane dovoljno velik da se može napipati. Primena mamografije kao metode izbora u ranom otkrivanju malignoma dojke istraživano, je u brojnim randomiziranim studijama. Mamografija je nezamenjiva slikovna dijagnostička metoda u otkrivanju ranih stadijuma karcinoma dojke i kao takva je najpogodnija za skrining. Skrining mamografijom se pregledaju žene bez simptoma sa svrhom otkrivanja ranih oblika raka dojke, u najranijem početnom stadijumu kada je još moguće lečenje. Dakle, za razliku od dijagnostičke mamografije, gdje se pregledaju žene sa pojavom jednog ili više simptoma bolesti, kod skrining mamografije pregledaju se žene pre pojave simptoma bolesti.

Skrining program za rano otkrivanje raka dojke ima multidisciplinarni pristup, a kvalitet celokupnog postupka (pozivanje, dijagnostika, opis sumnjivih lezija, terapija i praćenje) je potrebno osigurati pre početka realizacije programa. Ni najstručnije pripremljen i kontrolisan program skrininga ne može imati uspeha bez snažne društvene i finansijske podrške.

Svojom učestalošću i visokom smrtnošću, rak dojke je izazov savremene medicine. Radi podsećanja navodimo sledeće: Svaka dvanaesta žena u našoj zemlji oboleva od raka dojke i svake godine imamo 4.500 novoobolelih i 1.600 umrlih od ove opake bolesti

ETIOLOGIJA BOLESTI

Rak dojke se retko javlja pre dvadesete godine života, zatim se učestalost postepeno povećava, a najčešći je između 45-64 godine života.

Opasnost od raka dojke je povećana u žena:

koje su imale prvu menstruaciju pre 12. godine,
koje su imale menopauzu posle 50. godine,
koje nisu rodile, ili su rodile posle 30. godine,

u kojih je kod biopsije dojke nađena epitelna hiperplazija s atipičnim epitelom, koje su operisane zbog raka jedne dojke, koje imaju rođake prvog reda s rakom dojke (majka, sestra), osobito pre 40. godine života.

Rak dojke najčešće raste podmuklo, polagano, tako da je potrebno 5-8 godina da se tumor poveća na veličinu od 1 cm i tek tada se može klinički otkriti palpacijom. Rak dojke se odlikuje odsustvom ranih simptoma. Prvi simptom je obično pojava zadebljanja, a u manjem broju žena prisutan je vodenasti, gnojni ili sukrvičavi iscedak iz bradavice. Izuzetak je jedino Pagetov karcinom kod kojega su prisutni rani simptomi u smislu pečenja i svraba uz promene kože u okolini bradavice. Vodeći simptomi su pojava zadebljanja ili čvorova u dojci, kao i promene na koži tipa uvlačenja kože ili bradavice. To su nažalost, znaci već uznapredovalog raka.

U našoj zemlji beleži se relativno visoka učestalost i smrtnost od malignih tumora, kao i visoka učestalost faktora rizika. Značajan problem predstavlja i neprepoznavanje rizičnog ponašanja i nedovoljno korišćenje pozitivnih iskustava u sprovođenju programa prevencije i ranog otkrivanja malignih tumora iz razvijenih zemalja Evrope i sveta.

CILJ PROJEKTA:

Osnovni cilj programa je otkrivanje raka dojke u početnom stadijumu čime se omogućuje:

- smanjiti smrtnost od raka dojke,
- produžiti život obolelih od raka dojke
- poboljšati kvalitet života bolesnica sa rakom dojke

Nosioci projekta su Opština Lajkovac i Dom zdravlja Lajkovac

Specifični ciljevi programa jesu:

- Podizanje svesti žena o značaju redovnih pregleda, ranog otkrivanja raka dojke i informisanju o značaju skrining programa.

- Postizanja visokog odziva bar 70% žena ciljne populacije

Za provođenje skrining mamografije neophodno je obezbediti kvalitetno izvođenje pregleda i interpretaciju nalaza, kako bi se osigurao optimalni kvalitet. Svo osoblje mora biti odlično edukovano jer je izvođenje procedure mamografije zahtevan timski postupak. Lekar radiolog koji opisuje mamografije također mora biti dobro edukovan te se od njega zahteva stalno usavršavanje.

METOD I AKTIVNOSTI

Skrining programom se obuhvataju žene starosti 45-69 godina na teritoriji Opštine Lajkovac. Svim ženama iz ciljne grupe se dostavljaju pozivi na kućnu adresu.

1. Skrining interval je 2 godine a odziv žena mora da bude veći od 70%. Čitanje snimaka kod skrining mamografije obavljaju nezavisno dva radiologa osposobljena za ovu svrhu. U slučaju pozitivnog nalaza, pacijent se upućuje na dalju dijagnostiku ili režim kontrole u skladu sa uputstvom. U slučaju ne slaganja sa dijagnozom, periodično se organizuje konzilijarni sastanak gde se rasvetljavaju nejasni slučajevi

2. Formiranje tima za sprovođenje skrininga

3. postojanje tehničkih preduslova

2.) Formiranje operativnog tima na nivou Doma zdravlja za realizaciju skrininga :

2 radiologa osposobljena za skrining

2 rentgen tehničara

2 medicinske setre

1 lekar specijalista socijalne medicine

1 informatičar

1 čistačica

1 vozač

predstavnik Opštine

3.) Tehnički preduslovi za početak programa skrininga:

Dom zdravlja Lajkovac je obezbedio tehničke preduslove za početak pripreme skrining mamografije:

- ima digitalni mamograf – Digitalizovani Siemens - ov mamograf NOVA 3000

-ima server za bazu podataka i server za arhiviranje slika

-ima CR sistem koji podržava čitanje mamo snimaka. Posедуje softver za unos arhiviranje obradu i pisanje nalaza

Aktivnosti u toku i za vreme sprovođenja programa

1. Planiranje i pozivanje žena -dogovoranje termina, informisanje i usluge medija

2. Sprovođenje skrininga

3. Organizovanje drugog čitanaj mamografskih snimaka

4. Čuvanje mamografskih snimaka - digitalna arhiva

5. Uvid u tok obrade podatak – stalna obrada i analiza rezultata; Obaveštavanje o problemima-potrebama na terenu

6. Saopštenje rezultata

7. Način upućivanja i mesto sprovođenja dalje dijagnostike

8..Način sprovođenja i mesto lečenja

9.Obaveštavanje,prikupljanje i prosledjivanje podataka - izabranom lekaru - žene s nalazima BI-RADS 0,3,4,5;

10.Izrada izveštaja

Planiranje i pozivanje žena pacijenata:

- izvršioći predstavnik iz opštine,medicinska sestra informatičar

- vreme pozivanja ,zakazivanja 30-60 dana unapred

Za pozivanje će se koristiti podaci iz "Heliant baze podataka "i podaci iz biračkih spiskova pri mesnim kancelarijama

Žene se pozivaju planski pismenim putem, mogu se koristiti i drugi vidovi reklame radio,plakate, tv reklama

poziv pored ličnih podataka sadrži termin i mesto pregleda

poziv sadrži i zdravstveni anketni upitnik koji žena popunjen donosi na dan pregelda

OBEZBEDITI besplatni telefon za kontakt : 3433 395

BROJ ŽENA PREMA STAROSNOJ GRUPI OD 45-69 GODINA I MESTU STANOVANJA :

MESNA ZAJEDNICA	BROJ ŽENA	MESNA ZAJEDNICA	BROJ ŽENA
MALI BORAK	29	STRMOVO	56
PRIDVORICA	30	RUBRIBREZA	94
STEPANJE	87	BAJEVAC	81
SLOVAC	56	PEPELJEVAC	92
JABUČJE	396	ĆELIJE	95
NEPRIČAVA	111	RATKOVAC	56
BOGOVADJA	72	SKOBALJ	49
MARKOVA CRKVA	19	LAJKOVAC VAROŠ	990
DONJI LAJKOVAC	62	STRMOVO	46

BROJ POTREBNIH SANITETSKIH PREVOZA TOKOM TRAJANJA PROJEKTA

MESNA ZAJEDNICA	BROJ ŽENA	Br prevoza	MESNA ZAJEDNICA	BROJ ŽENA	Br prevoza
MALI BORAK	29	3	STRMOVO	56	5
PRIDVORICA	30	3	RUBRIBREZA	94	8
STEPANJE	87	7	BAJEVAC	81	7
SLOVAC	56	5	PEPELJEVAC	92	8
JABUČJE	396	33	ĆELIJE	95	8
NEPRIČAVA	111	10	RATKOVAC	56	5
BOGOVADJA	72	6	SKOBALJ	49	5
MARKOVA CRKVA	19	2	LAJKOVAC VAROŠ	990	83
DONJI LAJKOVAC	62	2	STRMOVO	46	4

Da bi se obradila ciljna populacija za 24 meseca, potrebno je mesečno uraditi između 110 i 130 žena.

Radni proces: izvršio: medicinska sestra, rentgen tehničar, vozač, čistačica radiolozi

Radno vreme za navedene aktivnosti: tri puta nedeljno od 14 -17 časova

Vozač prevozi pacijente u određeno vreme. pomaže im oko ulaska i izlaska iz vozila

Medicinska sestra vrši prijem trijažu i smeštaj pacijenata u čekaonici. Unosi osnovne podatke o pacijentu u kompjuter. Kontroliše ispravnost podataka iz anketnog lista, dopunjuje ga zajedno sa pacijentkinjom - unosi podatke u digitalnom obliku na računar. Upozorava lekara na neki značajan podatak. Deli sendviče i sokove

Lekar uzima kratku anamnezu i obavlja palpatorni pregled. Signalizira tehničaru značajnu stranu dojke

Rentgen tehničar vrši snimanje četiri snimka po pacijentu. Snimljene kasete učitava preko konzole u bazu podataka

Predviđeno vreme po pacijentu je 12 - 15 minuta.

Nakon završetka registracije i snimanja ostaje aktivnost čitanja snimaka:

Napomena: lekari, a pogotovo lekar konsulatnt ne moraju istog dana da opisuju snimke, ali svakako unutar 5-6 dana treba da donesu konačnu procenu o trenutnom stanju zdravlja pacijentkinje.

Prvi Lekar vrši prvo očitavanje .Posmatra slike koje su poredjane na monitoru kompjutera Uočava postojanje ili odsustvo promena i to notira šifrovano na digitalnom kartonu.

Drugi lekar vrši drugo očitavanje snimke. prilikom otvaranja snimaka učitava i digitalni nalaz na kojem je već štiklirano polje sa mišljenjem prvog lekara. Nakon pregleda snimaka unosi svoje mišljenje o postojanju ili odsustvu promene.

Tako kompletiran izveštaj se pamti na serveru – izabrani lekar ima uvid u nalaz pacijentkinje

Medicinska sestra šalje obaveštenje pacijentu da je nalaz uredan, da je sledeća kontrola potrebna za 2 godine, a po potrebi i ranije. Ili obaveštava pacijentkinju da je potrebno uraditi još neke dodatne tesstove i preglede radi postavljanja tačne dijagnoze.

Ovim tempom bi se za tri sata odradilo 10 - 12 pacijenata - 30 -36 nedeljno

Radno vreme za ove aktivnosti bi bilo od 14-17 časova ponedeljkom sredom i petkom

Praćenje toka programa :

– izvšioci: medicinska sestra, informatičar, doktor socijalne medicine

Ove aktivnosti se rade svakodnevno do završetka projekta. U zavisnosti od rezultata odziva potreba ili nepredvidjenih okolnosti preduzimaju se određene potrebne aktivnosti (dodatno angažovanje dodatnih kadrova osoblja....)

Elementi koji se prate:

Ukupno poslatih poziva:

DOŠLO %

NISU DOŠLI %

Razlozi ne dolaska na pregled:

1. Od ranije rak dojke u anamnezi,
2. Odbija mamografski pregled,
3. Umrła pre uručenja poziva,
4. Primateelj nepoznat,
5. Promena prebivališta,

6. Nisu se javile ni odazvale pozivima
zaokružuje se jedan od razloga

TROŠKOVI PROJEKTA za kalendarske godine 2014 - 2016:

- ✓ Kreiranje VPN mreže među korisnicima kod Telekoma ili nekog provajdera
- ✓ Troškovi edukacije radiologa i rentgen tehničara
- ✓ Troškovi pozivanja žena reklamni materijal propaganda
- ✓ Troškovi transporta kombijem sa seoskih područja
- ✓ Troškovi užine čaja sokova zavisno od udaljenosti stanovanja
- ✓ Troškovi snimanja obrade i analize slika
- ✓ 2 lekara specijaliste radiologa + 1 rentgen tehničar
- ✓ Održavanje i dorada softvera za sve segmente radnog procesa
- ✓ Filmovi suve tehnologije 25x36 600 filmova

Okvirno troškovi po jednom pacijentu iznose 1000,00 RSD

UKUPNO : BROJ PACIJNATA X 1000,00 RSD

U slučaju potrebe, moguće je i angažovanje dodatnih kadrova (spremačica, sestra, vozač)

ZAKLJUČAK

Postoji visok stepen razumevanja i usaglašenosti osnivača i Doma zdravlja kao i svi drugi tehnički preduslovi za uspešno provođenje navedenog projekta. Softverska nadogradnja će biti završena do početka sprovođenja skrining projekta

Rak dojke je značajan zdravstveni problem u Srbiji, a strategija rešavanja problema je skrining mamografija žena u periodu od 45-69 godina kao dokazano najuspešnija mera ranog otkrivanja ograničenih lezija i na taj način smanjenja smrtnosti žena od raka dojke.

Za uspešnost skrininga mora biti prisutna visoka svest profesionalnosti i sveobuhvatni sistem osiguranja kvaliteta (edukacija opremljenost),

Postojanje dugoročnog političkog određenja: stalna, organizacijska i finansijska podrška.

PRILOG

1.predlog sadržaja cirkularnog pisma

2.Anketni listić - UPITNIK

PREDLOG SADRŽAJA CIRKULARNOG PISMA ZA POZIVANJE PACIJENATA:

Dom Zdravlja Lajkovac i Opština Lajkovac Vas pozivaju

IME I PREZIME _____

ADRESA _____

Poštovana Opština Lajkovac i Dom zdravlja Lajkovac, pod pokrivateljstvom Ministarstva zdravlja, pokrenuli su program „Rano otkrivanje raka dojke u žena ove opštine.

Biće pregledane žene u starosnoj grupi od 45 do 69 godina, tako što će im se uraditi mamografski pregled (slikanje dojki na rentgenu).

Ranim mamografskim pregledom na vreme se mogu otkriti promene na dojkama, čime se povećava verovatnoća potpunog izlečenja. Svrha ovog programa treba da omogući ženama da obave mamografiju u zakazano vreme bez zakazivanja i čekanja.

Stoga Vas pozivamo da dana 22.10.2013, u 12:50 časova dođete na mamografski pregled u Dom zdravlja Lajkovac (Svetog Save b.b.). Za pregled vam ne treba uput. Sa sobom ponesite ovaj poziv, nalaz i slike poslednje mamografije, ako ih imate.

Ako još uvek imate redovne menstruacije, mamografski pregled se pouzdano obavlja između 6 i 10 dana od prvog dana menstruacije.

Obavezno se javite na besplatan telefon ako:

vam termin iz bilo kojeg (poslovnog, porodičnog) razloga ne odgovara ili ako ste obavili mamografiju unutar poslednjih 12 meseci ili se lečite ili ste lečeni od raka dojke. Zbog drugog zdravstvenog razloga (nepovoljni dani u menstrualnom ciklusu, nepokretnost) niste u mogućnosti doći na mamografiju ili postoje bilo kakve nejasnoće vezane uz poziv

Uz poziv je priložen anketni upitnik. Molimo da ga popunjenog donesete sa sobom.

Nalaz mamografije moći će te podići za pet dana od kada ste uradili pregled.

S nalazom mamografije biće upoznat i Vaš izabrani lekar, ukoliko nalaz nije uredan

Nakon ovog pregleda bićete redovno pozivani na mamografiju svake dve godine, ako ste u navedenoj starosnoj grupi.

Iskoristite priliku. Dođite na pregled nemojte izostati.

Vaše je zdravlje u vašim rukama

Za sve informacije na raspolaganju Vam stoji centar za pozivanje na besplatnom telefonu

3433 395 od 08 -17 časova

Potpis ovlašćenog lica

UPITNIK

Zaokružite određeni odgovor i stiklrajte kockicu pored ponudjenih odgovora.

Ako Vam neka od pitanja nisu jasna, pomoćiće Vam stručno lice kada dodjete na dan pregleda

<i>IME I PREZIME</i>	<i>ADRESA</i>
<i>MESTO</i>	<i>LBO</i>
<i>IZABRANI LEKAR</i>	<i>IZABRANI GINEKOLOG</i>
<i>KONTAKT TELEFONI</i>	

1. <i>Vaša visina u cm .....cm</i>	2. <i>Vašatežina u kg .....kg</i>
3. <i>Sakoliko godina ste dobili prvu menstruaciju .....god</i>	
4. <i>Sa koliko godina ste imali zadnju menstruaciju .....god</i>	
☐ <i>Još imam redovnu menstruaciju</i>	☐ <i>Nisam nikada imala menstruaciju</i>

5. <i>Da li ste koristili oralnu kontracepciju (anti bebi pilule)</i>
<i>NE</i> <i>DA (Koliko dugo .....meseci.....godina</i>
6 <i>Uzimate li trenutno rediovnu dodatnu hormonsku terapiju?</i>
<i>NE</i> <i>DA (Koliko dugo .....meseci.....godina</i>
7. <i>Da li ste do sada uzimali dodatnu hormonsku terapiju?</i>

12. Da li trenutno imate protezu dojke?

Od kada imate protezu dojke ?

NE

DA

.....

Desna dojka

Leva dojka

13. Da li ste ikada imali protezu dojke?

Kada je odstranjena?

NE

DA

.....

Desna dojka

Leva dojka

14. dali ste ikada radili mamografiju?

NE

DA

(Datum poslednjeg snimanja ..... gde: .....)

15. Da li ste u zadnjih godinu dana radili pregled dojki?

NE

DA

Ko je radio pregled: Izabrani lekar   ginekolog   radiolog   hirurg   onkolog

16. Da li je u vašoj porodici (po ženskoj liniji) do sada bilo obolelih od raka dojke i u kojoj su starosnoj dobi obolevale?

Majka   NE   DA (dob.....godina)

Baka   NE   DA (dob.....godina)

Sestra   NE   DA (dob.....godina)

tetka   NE   DA (dob.....godina)

Ćerka   NE   DA (dob.....godina)

rođaka   NE   DA (dob.....godina)

